

2. A Artikkelit: Älä syytä vanhempia

TIEDE

LUE DIGILEHTENÄ

TILAA

ETUSIVU UUTISET TILAAJILLE ARTIKKELIT BLOGIT Keskustelu KYSY LUE DIGILEHTI

Kirjaudu

Älä syytä vanhempia

Kotikasvatus ei vaikuta persoonallisuuteen, väittää amerikkalaispsykologi.

Miksi lapsi tai nuori käyttäytyy huonosti, ei käy koulussa, tupakoi, käyttää alkoholia tai huumeita? Johtuuko se hänen vanhemmistaan, kotikasvatuksesta? Entä skitsofrenia ja muut mielisairaudet, ovatko ne vanhempien syytä? Miten meistä oikein tulee niitä ihmisiä, joita me aikuisina olemme?

Psykologian ja psykiatrian piirissä usko kasvatuksen voimaan on vahva. **Freudista** lähtien vanhempia on syyllistetty erilaisista käyttäytymis- ja mielenterveysongelmista. Terapeuttien vastaanotot ovatkin täyttyneet omaa lapsuuttaan läpikäyvistä ihmisistä.

Poliitikot, sosiologit ja muut yhteiskuntatieteilijät uskovat nuorison "pahoinvoinnin" heijastavan kotien ongelmia. Yhdysvaltalainen perinnöllisyystieteilijä **David Lykken** puolestaan jäljittää rikollisuuden syyt kotikasvatukseen. Tuoreessa kirjoituksessa hän esittää, että biologisten lasten kasvattamisen tulisi olla luvanvaraista, aivan kuten adoptoitujenkin.

Jotta lapsista kasvaisi itsenäisiä, ystävällisiä, sosiaalisia ja tasapainoisia aikuisia, he tarvitsevat kannustavia ja avoimia, mutta samalla turvalliset rajat asettavia vanhempia. Näin ainakin kasvatusasiantuntijoiden mukaan.

Psykologi **Judith Harris** ei kuitenkaan usko, että kotikasvatuksella on mitään pysyvää vaikutusta lapseen: "Lapsista kehittyisi samanlaisia aikuisia, jos jättäisimme heidän kodin ulkopuolisen elämänsä samanlaiseksi ja vaihtaisimme vanhemmat toisiin." Harrisin mielestä kasvatususkossa on kyse vain länsimaisen kulttuurin vaalimisesta myytistä.

Vanhemmat antavat vain geeninsä

Miten kukaan voi kyseenalaistaa vanhempien vaikutuksen! Aiheestahan on tehty lukemattomia tieteellisiä tutkimuksia ja ne kertovat samaa tarinaa. Miellyttävien ja elämässään pärjäävien vanhempien lapsista tulee miellyttäviä ja pärjääviä. Ongelmaisilla vanhemmilla on yleensä ongelmaisia lapsia.

Harris on samaa mieltä. Lapset todellakin muistuttavat vanhempiaan. Toisaalta samassa perheessä kasvaneet adoptiolapset eivät muistuta toisiaan lainkaan ja biologistenkin sisarusten väliset erot ovat suuret. Saman kotiympäristön jakaneista identtistä kaksosista

ei tule toistensa tarkkoja kopioita. Sen sijaan eri perheissä kasvaneet identtiset kaksoset muistuttavat toisiaan yhtä paljon kuin samassa kodissa kasvaneet kaksoset.

Nämä käyttäytymisgeneettiset tulokset osoittavat, ettei kotikasvatus tee lapsista samanlaisia kuin heidän vanhempansa. Geneettisesti täysin samanlaiset yksilöt eivät ole persoonallisuudeltaan sen samanlaisempia kasvoivat he sitten samassa tai eri kodeissa. Vanhempien ja lasten väliset yhtäläisyydet selittyvätkin geneettisellä samanlaisuudella.

Tekeekö kotikasvatus lapsista sitten erilaisia? Tunnettuahan on, että esimerkiksi sisaruksilla kotiympäristö on erilainen. Vanhemmat myöntävät tutkimuksissa suosivansa nuorimmaista, ja monet isosiskot ja -veljet ovat joutuneet kantamaan vastuuta perheen pienimmistä.

Harrisin vastaus on tyyli: kotikasvatus ei tee lapsista erilaisiakaan. Esimerkiksi sisarusjärjestyksellä ei ole systemaattista vaikutusta henkilön persoonallisuuteen. Isoveljet ja -siskot eivät ole sen tunnollisempia, neuroottisempia tms. kuin pikkusisarensakaan, eikä päinvastoin.

Harrisin mukaan eroja ei aiheuta sekään, kasvaako yksilö ainokaisena vai sisarusparvessa, käykö kasvattaja työssä vai ei, onko hän naimisissa vai yksinhuoltaja, homo vai hetero.

Vanhempien vaikutus lastensa aikuisiän persoonallisuuteen on siis vain geenien mittainen.

Ikätoverit tärkein ympäristö

Geenit eivät kuitenkaan selitä koko persoonallisuutta, eikä Harris niistä varsinaisesti olekaan kiinnostunut. Mutta mikä ympäristössä muokkaa luonnettamme, jos ei koti? Ikätoverit, Harris vastaa.

Ihminen on sosiaalinen eläin, jonka täytyy omaksua ympäröivän kulttuurin arvoja, sääntöjä ja keksintöjä. Koti ei olekaan lapsen koko ympäristö, vaan hän on laajemman yhteisön jäsen. Harrisin mukaan ikätoverit, muut lapset ja nuoret muodostavat tärkeimmän ympäristön, johon yksilön täytyy sopeutua.

Ikätoverien merkitys tulee selvimmän esiin, kun tarkastellaan tapauksia, joissa vanhempien ja lasten kulttuuri eroaa toisistaan. Esimerkiksi maahanmuuttajalapsi ei omaksu ensisijaisesti vanhempiensa kulttuuria, vaan uuden kotimaansa kielen ja tavat, paitsi jos lapsen toveriipiiri koostuu ainoastaan muista maahanmuuttajista.

Samoin nuorten "uusia ajatuksia" on kirottu ainakin antiikista lähtien, mutta jo leikkikouluikäiset osaavat ja haluavat erottua aikuisista. Lasten kulttuureihin erikoistunut sosiologi **William Corsaro** kuvaa kuinka pikkulapset tietoisesti ja salaa rikkovat aikuisten asettamia sääntöjä ja näin korostavat ikäryhmien välisiä eroja.

Lapsi tai nuori ei halua olla samanlainen kuin edeltävän sukupolven aikuiset, vaan hän haluaa pärjätä omassa ikäryhmässään.

Seura tekee kaltaisekseen

Ryhmän jäsenyys perustuu yhdenmukaisuuden vaatimukseen: "me" olemme samanlaisia ja erilaisia kuin "ne". Jotta lapsi voisi kuulua ikäryhmäänsä hänen on omaksuttava kavereidensa tai ihailemansa ryhmän arvot, normit, uskomukset ja asenteet.

Lapsi omaksuu arvoja myös kotona, mutta Harrisin mukaan niillä ei välttämättä ole laajaa merkitystä: yksilö voi toteuttaa kotinsa arvoja sen ulkopuolellakin mutta vain, jos hänen ryhmänsä hyväksyy ne. Kotona lapsi oppii kuinka käyttäytyä kotona, mutta kaveripiirissä hän oppii kuinka toimia kodin ulkopuolella.

Lapsen käyttäytyminen hiekkalaatikolla tai koulussa voikin olla hyvin erilaista kuin kotona. Vanhempien edessä kiltisti ja hillitysti käyttäytyvä nuori saattaa olla koulussa ulospäinsuuntautunut rämöpää.

Pääosan elämästään ihminen viettää lapsuuskodin ulkopuolella. Siksi toveripiirissä tapahtuneella sosiaalistumisella on Harrisin mielestä kotia merkittävämpi vaikutus yksilön aikuisiän persoonallisuuteen. "Lapsuuskodin minä" aktivoituu vain vanhempien seurassa.

Kasvatuksen myytti on vahva

Mutta jos vanhemmilla ei ole vaikutusta, niin miksi lukemattomissa terapiaistunnoissa on surtu epäoikeudenmukaisia, väkivaltaisia, vaativia ja ilkeitä vanhempia? Harrisin mielestä kyse on psykokulttuurisesta myytistä: terapeutti, asiakas ja jopa asiakkaan vanhemmat uskovat kyseenalaistamatta kasvatuksen voimaan, ja siksi ongelmien syyn oletetaan olevan lapsuuden kodissa.

Harrisin myöntää, että äärimmäinen henkinen tai fyysinen väkivalta aiheuttaa ongelmia, mutta useimmilla terapiassa käyvillä kotiympäristö on ollut suhteellisen hyvä. Ehkä terapiassa tulisikin harkita myös vaihtoehtoisia selityksiä.

Terapiakeskusteluissa käytetään harvoin sanaa "geeni", mutta vanhempien masentuneisuus, impulsiivinen väkivaltaisuus tai muu häiriintynyt piirre on voinut periytyä lapselle. "Psykoterapeutteja ajatus ei ehkä miellytä, koska sehän voisi tarkoittaa, etteivät heidän asiakkaidensa ongelmat ole parannettavissa", Harris toteaa kirjassaan Kasvatuksen myytti. Geneettisyys ei kuitenkaan merkitse, ettei ominaisuuteen voisi vaikuttaa.

Ongelmien syitä voi etsiä myös pihaleikeistä. On mahdollista, että ikätoverit ovat kohdelleet lasta kaltoin. Harris kertoo tutkimuksesta, jonka mukaan aikuisista "vain 9 % oli eniten pahoittanut mielensä vanhempien kohtelusta tai nurjasta suhtautumisesta. Sen sijaan 37 % kuvasi kokemuksia, joissa oli joutunut toveriensa kaltoin kohtelemaksi, ja vastaajat arvelivat näillä kokemuksilla olleen heihin pysyviä haittavaikutuksia."

Luonne on monen tekijän tulos

Moni psykologi varmasti myöntää, ettei persoonallisuuden kehitystä voi eristää yhteen tai kahteen tekijään, vaan se kannattaa nähdä perimän, vanhempien, ikätoverien, idolien, opettajien, sukulaisten, muiden aikuisten, satunnaisten elämäntapahtumien sekä erityisesti lapsen itsensä muovaamana prosessina.

Harrisin näkemykset ovat kuitenkin niin rajuja, ettei psykologinen valtavirta ole katsellut hiljaa akateemisen maailman ulkopuolelta tullutta häirikköä. Ryhmäsosialisaatioteoria on saanut osakseen voimakasta kritiikkiä. "En tiedä yhtäkään tutkimusta, joka osoittaisi Harrisin väitteen todeksi. Ikätoverit vaikuttavat pukeutumistyyliin, musiikkimakuun ja puhetyyliin, mutta eivät persoonallisuuspiirteisiin", kehityspsykologi **Jerome Kagan** jyrisee.

Harris myöntää, ettei hänen teoriaansa ole suoraan testattu. Toisaalta teoria on varsin uusi ja se perustuu vakuuttavaan tutkimusten uudelleentulkintaan. Lisäksi hänen teoriansa on yhdenmukainen käyttäytymisgeneettisten tutkimusten kanssa ja se selittää havaintoja, jotka eivät sovi yhteen kasvatusnäkemysten kanssa, kuten miksi lapsi käyttäytyy eri tavalla kotona ja kodin ulkopuolella.

Eikö sillä sitten ole väliä, miten lastaan kohtelee? Vaikka ilkeällä kasvatuksella ei ole vaikutusta lapsen aikuisuuteen, lapsuuden se voi pilata, Harris toteaa. Pilalle menee myös lapsen ja vanhemman elinikäinen suhde. Ja onhan vanhemmilla mahdollisuus vaikuttaa lapsensa kehitykseen asuinpaikkaa, koulua ja medioita koskevilla valinnoilla. Lapsen hyväksi voi toimia myös tietämällä keiden kanssa hän viettää aikaansa ja ehkäisemällä koulukiusaamisen.

Risto Selin

Risto Selin on lehden vakituinen avustaja. Artikkelin lähteenä mm. Judith Harris, Kasvatuksen myytti, Art House 2000 (suom. Johanna Heikkilä, Tiina Holopainen ja Pirkko Niinimäki).

Lähde: Risto Selin, *Älä syytä vanhempia*.

https://www.tiede.fi/artikkeli/jutut/artikkelit/ala_syyta_vanhempia. Julkaistu *Tiede*-lehdessä 6/2000.

Julkaistu verkossa 1.1.2004. Viitattu 8.2.2019.